

De plundering van een

Op dinsdagavond 29 mei 1787 verzamelde zich tegen elven een opstandige menigte voor de deur van Singel 292. Eerder die avond waren in de stad al diverse huizen en winkels geplunderd door patriotse burgers, die in opstand kwamen tegen Willem V en zijn aanhangers. Nu stonden ze voor het huis van oud-burgemeester Joachim Rendorp, ofwel "Jochem de Draaier". Getuigenverklaringen van de bedienden van deze vermogende regent vertellen ons wat zich die avond achter de gevel heeft afgespeeld.

Alles wat de plundersaars maar aan huisraad in handen krijgen, wordt onder luid gejoel naar buiten gesmeten en belandt op straat: kasten, stoelen, bedden en gordijnen. Onder de trap naar de voordeur is de ingang naar het souterrain zichtbaar, overdag het domein van de dienstboden (slapen deden ze op de meidenzolder). In het souterrain bevonden zich ook de provisiekelders en de keuken, en waarschijnlijk ook de eetkamer van het personeel. De gravure werd in 1787 gemaakt door C. Brouwer. GEMEENTEARCHIEF

burgemeestershuis

Joachim Rendorp (1728-1792) was meerdere malen burgemeester van Amsterdam: in 1781 en 1786 en nog drie keer tussen 1789 en 1792. De eigenzinnige en charmante regent was volgens collega Jan Elias Huydecoper een uiterst "werksaam" mens, met een eerlijkheid die grensde aan naïviteit - maar dat zullen de patriotten destijds hebben betwijfeld. De gravure uit 1791 (naar een schilderij van J.F.A. Tischbein) is van R.Vinkeles. GEMEENTEARCHIEF

Rendorps huis was op die avond in mei het vierde dat werd geplunderd door rebellerende patriotten. De roep om politieke verandering was de laatste jaren steeds luider geworden en nu voegden de staatsgezinde burgers de daad bij het woord en gingen de straat op om hun onvrede te botvieren op een ieder die trouw was aan Oranje. Met lede ogen hadden zij al die tijd toegekeken hoe de Republiek economisch steeds verder in het slop raakte en nu was de tijd voor een opstand daar. De patriotten waren met name fel gekant tegen stadhouder Willem V, destijds opperbevelhebber van leger en vloot, omdat ze hem verantwoordelijk hielden voor de blamage tijdens de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784). Door het ontbreken van een goede oorlogsvloot had de Republiek geen enkele kans gehad tegen de Engelsen, die waar ze maar konden koopvaardij schepen en handelswaar inpikten. En om uiteindelijk deel te nemen in de vrede die Engeland had gesloten met Frankrijk, Spanje en Amerika moest de Republiek tal van economische belangen opgeven. De patriotten, voor het grootste deel afkomstig uit de gegoede burgerij, waren zo gegriefd over de gang van zaken in het vaderland, dat zij zich steeds luider begonnen te roeren. Daarbij raakten ze geregeld slaags met orangisten, met als hoogtepunt de belegering van het oranjegezinde Kattenburg op 30 mei.

De ontevredenheid over stadhouder

Willem V werd overigens door vele regenten gedeeld. In de geschiedenis van de Republiek waren er immers altijd spanningen geweest tussen stadhouder en regenten: stadhouderloze tijdperken, waarin de regering uitsluitend in handen was van de 'staten', werden afgewisseld door perioden waarin weer een stadhouder werd benoemd. Meestal gebeurde dat als het volk om een 'Oranje' riep omdat er een of ander gevaar dreigde. Maar in het vanouds staatsgezinde Amsterdam noemde slechts een minderheid van de leden in de vroedschap zich patriot; de meerderheid van de regenten was behoudend, en trachtte een gematigde middenpolitiek te voeren. Zij wilden beide kampen te vriend houden. Aan de ene kant werden ze immers bedreigd door een mondig geworden burgerij die, verenigd in wapengenootschappen, invloed op het bestuur wenste te hebben. Aan de andere kant roerden zich de orangisten, vanwege de patriotse aanvallen op de stadhouder.

Burgemeester Joachim Rendorp (1728-1792) behoorde tot de conservatieve vleugel van de aristocratische middengroep. In het jaar 1786, toen hij voor de tweede maal in de patriottentijd regerend burgemeester was, werd hij in patriotse schotschriften en kranten als geen ander verguisd. "Jochem de Draaijer" werd hij genoemd, omdat hij in 1781 (tijdens zijn eerste periode als burgemeester) nog had deelgenomen aan een Amsterdamse delegatie die er bij de stad-

"By Rendorp leid de burgwal vol met bedde en stoele"

Joachim Rendorp had behalve een koetsier ook een palfrenier of tweede koetsier in dienst. Deze stond, als op de ets uit ongeveer 1770, in een speciaal palfrenierskostuum achterop de koets. Er waren maar weinig regenten die zich de luxe van een tweede koetsier permitteerden en veel burgers zullen dit vertoon van rijkdom en macht niet erg hebben gewaardeerd. GEMEENTEARCHIEF

Boenen en schrobben was bij uitstek een taakje voor de werkmeid, hier rechts op een aquarel van H.P. Schouten uit 1778. GEMEENTEARCHIEF

houder op had aangedrongen zijn persoonlijke raadgever, de hertog van Brunswijk, de laan uit te sturen. Deze Brunswijk, die als voormalig voogd een grote invloed had op Willem V, stond erom bekend dat hij een hekel had aan Amsterdam en sterk pro-Engels was. Bovendien had hij zich altijd ingezet voor versterking van het leger in plaats van de vloot, waardoor de oorlog tegen Engeland uiteindelijk uitliep op een beschamende vertoning (het materieel was uiteindelijk zelfs zo krakkemikkig dat matrozen weigerden om uit te varen). Rendorps steun aan het plan om Willem zijn gehate raadgever te ontnemen, werd destijds dan ook als een heel patriotse daad bejubeld. Sinds 1786 zette Rendorp zich echter in voor het behoud van de positie van de stadhouder. Hij was dus wel degelijk oranjegezind, zo bleek nu, en bovendien was hij in deze bestuursperiode duidelijk anti-democratisch. Rendorp was een onbetrouwbare draaikont, zo oordeelden de patriotten en het zal een van de redenen zijn geweest waarom de patriotse plundersaars die bewuste meinacht zijn huis op het Singel als doelwit kozen.

Wat deed oud-burgemeester Joachim Rendorp toen hij de patriotse leuzen hoorden die voor zijn deur werden gescandeerd en de plundersaars zijn huis binnendron-

gen? Volgens de *Nieuwe Nederlandse Jaarboeken* zijn Rendorp, zijn vrouw en hun zeventienjarige zoon Willem aan de achterkant het huis uitgevlucht en over de muur van de binnenplaats geklommen. Zo kwamen zij in het huis van de buurvrouw, de weduwe Van der Dussen, een zuster van mevrouw Rendorp. Dit huis (het huidige Singel 290) was eveneens eigendom van Rendorp.

Achteraf was Rendorp er zeer op gebrand de toedracht van de plundering te laten vastleggen en na oktober 1787, toen Pruisische troepen een einde maakten aan de dreiging van een patriotse revolutie, liet hij alsnog getuigenverklaringen opstellen. De verklaringen zijn afkomstig van vier bedienden van Rendorp en vijf schutters van de burgercompagnie die verantwoordelijk was voor de ordehandhaving in wijk 29, waarin het huis gelegen was.

Uit de verklaringen wordt duidelijk dat Rendorp liefst acht of negen personeelsleden in huis had, inclusief een palfrenier – een wel heel zichtbaar statussymbool voor achter op zijn koets. Was Rendorp misschien ook weinig geliefd vanwege zijn wel erg nadrukkelijke vertoon van rijkdom en macht? Het houden van een palfrenier, ofwel tweede koetsier, was beslist niet gebruikelijk bij Hollandse regenten. Ook

volstonden de meesten van hen met hoogstens vijf à zes man personeel in huis; acht of negen bedienden was veel, zelfs voor een pand als dat van Rendorp, met een voorhuis aan het Singel en een twee keer zo breed achterhuis op de Herengracht.

“Hoezee, hier is volk in huys”

De verklaringen over het verloop van de plundering zijn afkomstig van Rendorps lijfknecht Hendrik Jan Westerik, de palfrenier Jan, van Gerrit, de knecht van mevrouw en van Jacoba Maria Dornar ofwel Koba, de zilvermeid. Het overige personeel komt alleen terloops aan de orde: een zekere Dirk, waarschijnlijk de koetsier, ene Louis, wiens functie niet duidelijk is, en nog een werkmeid en een keukenmeid, van wie er één Betje werd genoemd. Ook moet mevrouw Rendorp er nog een persoonlijke dienstmeid op hebben nagehouden die haar onder andere hielp met het maken van haar toilet. Mogelijk zat ze op dat moment net zonder: het was immers mei, een van de twee maanden in het jaar waarin personeel volgens de dienstbodenreglementen van werkgever mocht veranderen.

Toen de plundersaars tegen elven arriveerden, bevonden de meiden zich waarschijnlijk al in de meidenkamer op zolder.

“Daar zijn ze al,

D E
K E E S I E - P O S T,
HAAR GEWAANDE VRYHEID EN VREUGD.

De KEESSEN aan Wapen en Posten tussen Amsterdam 1787.

Politieke prent uit 1787 waarin de patriotten belachelijk worden gemaakt. Twee keeshonden – naar de Dordtse Cornelis (Kees) de Gijsselaar werden patriotten spottend kees genoemd – bewaken hun post, maar de Oranjeklanten vrezden geen gevaar. GEMEENTEARCHIEF

De brug naar Kattenburg (met links het huidige Scheepvaartmuseum), tijdens rellen tussen orangisten en patriotten op 30 mei 1787. De Kattenburgers waren nagenoeg zonder uitzondering Oranjegezind en de buurt was dus een logisch doelwit voor rebellerende patriotten. GEMEENTEARCHIEF

De raadkamer van Amsterdam bijeen op 30 mei 1768, tijdens een bezoek van Willem V en zijn echtgenote prinses Sophia. GEMEENTEARCHIEF

De palfrenier Jan was net op weg van de keuken naar de *boenkamer*, de eetkamer van de dienstboden, toen er onder luid gebons en gebel een steen door het raam boven de voordeur vloog. “Daar zijn ze al, waarschouw Mynheer en Mevrouw toch!” riep Jan tegen zijn kameraden Hendrik en Louis: de plundersaars kwamen kennelijk niet onverwacht. Eerder op die avond hadden ze al de oranjekroeg’s Lands Welvaren op de Reguliersgracht geplunderd. Vervolgens moest de kantwinkel van de Oranjegezinde Arentzen in de Halvemaansteeg het ontgelden, en daarna die van boekverkoper Arends op het Singel, niet al te ver van Rendorp vandaan.

Onder luid geroep van “Hoezee” en “Vader Hooft boven” (oud-burgemeester Hooft werd door de patriotten op handen gedragen) werden nu met breekijzers, bijlen en koevoeten de luiken en ramen van de zijkamer van Rendorps huis opengebroken. Eerst werden daar alle spiegels, tafels en stoelen stukgeslagen, en daarna moesten de vier ramen en de twee klok-lantaarns in de gang eraan geloven. De gangklok werd op de binnenplaats gesmeten. Gerrit, die de gang in was gelopen, had de euvele moed de plundersaars te vragen “wat van haar dienst of begeerte was”. Op het woedend gebrul dat daarop volgde,

sloeg hij op de vlucht “uit vrees voor moord”. Hij verscheen pas weer ten tonele toen de plundersaars verdwenen waren. Hendrik was ondertussen volgens eigen zeggen naar de porseleinkamer gegaan om te zien of hij Rendorp daar kon “adsistee-ren”. Via het koetshuis aan de Herengracht wist hij samen met Louis het huis te verlaten om zich bij de laatstgenoemde, die een kamer bewoonde achter de Nieuwe Kerk, te verkleeden, want “verkleet was het mogelijk het oog op het zilveren zervi(e)s te houden”.

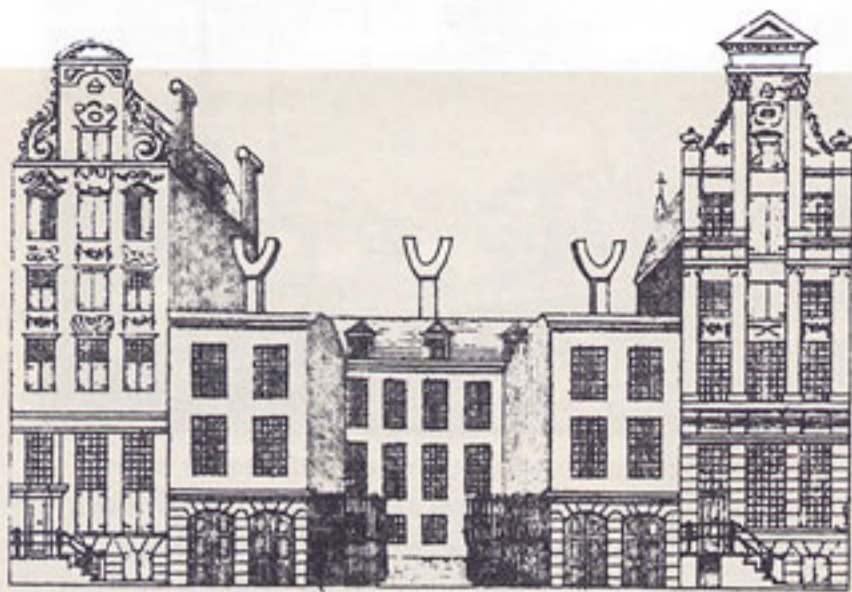
Palfrenier Jan maakt van het stel de meest heldhaftige indruk: onmiddellijk na het binnendringen van de plundersaars ging hij naar Dirk in de stal om zijn livrei te verruilen voor een blauwe jas “om by hun niet bekend te zyn”. Vervolgens bracht hij de keukenmeid en de werkmeid, die hem smeekten hen te redden, in veiligheid. Terug in het huis vond hij daar alleen nog Koba, de zilvermeid. Zij was toen zij de plundersaars hoorde met een blaker en brandende kaars naar beneden gekomen, maar die waren haar meteen afgenomen “onder een vreeslyk geschreeuw van ‘Hoezee, hier is volk in huys’”. Vervolgens werd ze naar de meidenkamer op de achterzolder gedragen. Daar sloegen de plundersaars haar in het gezicht en riepen dat ze “van

kant” moest. Een van de mannen, die een leiderspositie scheen te hebben, nam het echter voor haar op: “Als Gy de meid aanraakt steek ik uw overhoop want de meid is half dood. Sy moet [ader]gelaate worden!” Dat was een onverwacht blijk van humaniteit, want aderlating gold als een remedie tegen vele kwalen.

Op de voorzolder of mangelzolder moest Koba lijdzaam toezien hoe alles werd vernield: kleerkasten, vouwplanken en droogstokken voor gewassen goed. Halfdood of niet, Koba had toch nog de tegenwoordigheid van geest om te roepen: “Denk tog aan het booje [= dienstboden] goed”. In de *Jaarboeken* staat ook uitdrukkelijk vermeld dat de eigendommen van de dienstboden “met alle zorg ontzien zyn geworden, en gespaard”. Koba wist hier gebruik van te maken: toen ze naar de zilverkamer beneden werd gebracht, deed ze net alsof de zilverkasten ook ‘booje goed’ bevatten. Als het klopt dat die kasten met rust werden gelaten, zoals ze stelde, dan is Koba hiermee Hendrik, die zich op dat moment nog bij Louis thuis aan het verkleeden was, vóór geweest met het redden van het zilvergoed.

Na alle commotie brachten de plundersaars Koba naar het koetshuis en de stal opdat ze daar haar aderlating kon krijgen.

waarschouw Mynheer en Mevrouw toch!”

Op deze tekening van Caspar Philips zien we het inmiddels afgebroken achterhuis van Singel 292 aan de Herengracht (252A), verscholen achter twee koetshuizen. De verdiepingen boven de koetshuizen werden waarschijnlijk bewoond door de koetsier Dirk en de palfrenier Jan, en misschien ook door een of twee knechten. UIT: VIER EEUWEN HERENGRACHT

Het Singel in 1797 ter hoogte van de Paleisstraat (toen nog de Molsteeg), met op de achtergrond de Jan Rodenpoortstoren, die in 1826 werd afgebroken. Op de voorgrond worden manden aan boord gehezen van het "kleerenveer". Als Rendorp voor zijn raam stond, zal hij een dergelijk straatbeeld hebben gezien.

GEMEENTEARCHIEF

Jan, die haar met de plundersaars naar beneden had zien komen, nam haar van hen over. Hij bracht Koba naar het wijnhuis om de hoek in de Gasthuismolensteeg, waar hij haar weer ophaalde toen de plundersaars waren vertrokken. Louis en Hendrik waren inmiddels teruggekomen. Later, in de keuken, viel Koba flauw, waarop alsnog een chirurgijn werd gehaald voor een aderlating.

De schutters van Wijk 29

Pas nu kwamen de schutters van Wijk 29 in actie, onder leiding van kapitein Versteeg. Uit de getuigenverklaringen van twee van de schutters, de winkelier Jan Obeloo en keurslijfmaker Laurens Rintelman, blijkt dat er nogal getreuzeld is. Zij waren onder de eersten die zich meldden, "want de eene was te bed, den andere niet tuys, den derde wat traag, den vierde wat bang". Kapitein Versteeg, nog in zijn nachtjapon, vertelde hen dat hij geen kruit of lood bij zich had omdat hij de sleutel van de trommel waarin deze werden bewaard niet kon vinden. Hij stuurde zijn schutters dus eerst maar naar de alarmplaats ten huize van de vaandrig, een paar huizen bij Rendorp vandaan. Bij het zien van de plundersaars kozen enkelen van hen al meteen het hazenpad. Vervolgens werden de schutters naar de brandmeester gestuurd om licht te halen. Daarna was het nog "enig tyd vertoeven" voordat de compagnie naar de Romeinsarmsteeg marcheerde. Daar bleken de plundersaars inmiddels net te zijn vertrokken, aanleiding voor Versteeg om te roepen: "Kom aan burgers, bezet het huys!" Volgens eigen zeggen reageerde Rintelman met een schamper: "Ja, om de spaanders te bewaaren. Dat was daar even tyd geweest!"

Een aantal schutters hielp Rendorps bedienden met het naar binnen brengen van de spullen die naar buiten waren gegooid. "By Rendorp leid de burgwal vol met bedde en stoele, vergult met stof overtrokken. Stukke van kabinette sag myn knegt nog draage," schrijft Sophia Huydecoper aan haar broer, oud-burgemeester Jan Elias Huydecoper naar aanleiding van het gebeurde. Kapitein Versteeg verschanste zich ondertussen met een paar mannen in het huis en kreeg nog heel wat aanloop van nieuwsgierigen, "mees iuffvrouwties d(i)e een vrindin of vrouw van de kaptyn of van de luitenant of van de vaanderik (waren)". De bedienden, die zich "meester van binnen int huis" rekenden, sloten uit voorzorg de trapdeur af, voorwendend dat de sleutel zoek was. Van tijd tot tijd brachten ze de schutters in de zijkamer ter afleiding een fles wijn, "want wij vert(r)ouden vast niet een offiezier maar nog wel een enkele schutter".

Zo'n betrouwbare schutter moet Jan Obeloo zijn geweest. Hij trof de meeste dienstboden in de keuken bijeen "tot in den hoogsten graad ontstelt". Zelf was hij ook "seer getroffen" door de deerniswekkende toestand waarin zij zich bevonden, zozeer zelfs, dat ze hem maar een glaasje aanboden. Eenmaal thuis, waar zijn vrouw angstig op hem wachtte, was Obeloo niet in staat zijn verhaal meteen te beginnen. "Vrouw, ik moet eerst uyt huylen," zei hij, want "sonder huylen" kon hij er niet over vertellen.

Een regentenhuis

Volgens de *Jaarboeken* werd alleen het voorhuis op het Singel geplunderd, thans nummer 292 en in gebruik bij het Rembrandt Residence hotel (waarvan de

ingang zich bevindt op Herengracht 255). Het achterhuis aan de Herengracht, dat doorliep achter de percelen Singel 290-294, werd ongemoeid gelaten. De zilverkamer en de kamer van mevrouw Rendorp, beide geplunderd, moeten dus in het voorhuis zijn geweest, waar – helemaal bovenin – ook de mangelzolder met de meidenkamer was. In het achterhuis bevonden zich de werkkamer en bibliotheek van Joachim Rendorp met diens "kostbare boekery en verzameling van papieren en handschriften", die onaangetast bleven. De "iongenheers kaamer" van zoon Willem, bevond zich eveneens aan de achterkant. Ook de porseleinkamer, waar Hendrik en Louis Rendorp gingen "adsisteren" moet zich aan de achterkant hebben bevonden.

Hoe het Rendorps bedienden sinds de gewraakte nacht is vergaan, daarover weten we vrijwel niets. Van Hendrik Jan Westerik is bekend dat hij na de plundering suppoost werd bij de bank van lening. Koba de zilvermeid trouwde met ene Joachim Huyer, poortwachter van de Zaagmolenspoort en waagdrager. Van Jan, Gerrit, Louis, Dirk, Betje en de andere keuken- of werkmeid weten we helemaal niets. Hun verhaal is niet meer dan een kort fragment uit het veelbewogen jaar 1787 – zij zijn slechts voor een ogenblik ontruikt aan de vergetelheid. ■

H. van Rossum is archivaris en woont en werkt in Princeton in de Verenigde Staten. Zij werkt aan een historische jeugdroman over het personeel van Joachim Rendorp. In 1989 schreef zij de doctoraalscriptie 'Aristocratische politiek in Amsterdam. De politiek van Joachim Rendorp in de Patriottentijd'.

Literatuur Getuigenverklaringen van het personeel van Joachim Rendorp, Bibliotheek van het Gemeentearchief.

T. den Herder, 'Woelige dagen in Amsterdam. Uit het patriottentjaar 1787', *Ons Amsterdam*, jrg. 21 p. 216-224.

"Als Gy de meid aanraakt steek ik uw overhoop"